

Assessing the Impact of Liquidity on Bank Profitability: A Comparative Study of Public and Private Banks in Afghanistan

Ahmad Samir Enami¹, Ajmal Arian²

1. Master's student in Finance and Banking, Faculty of Economics, Kabul University, Kabul, Afghanistan. (Corresponding Author) Email: Sameerenami@gmail.com
2. Assistant Professor, Faculty of Economics, Kabul University, Kabul, Afghanistan. Email: ajmalarian1@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 30/07/2025
Received in revised form:
16/08/2025
Accepted: 13/09/2025
Available online:
21/09/2025

Keywords:

Cash Ratio, Current Ratio (CR), Quick Ratio (QR), Return on Assets (ROA), Banks

ABSTRACT

This study examines the effect of liquidity on the profitability of banks. Profitability is measured through Return on Assets (ROA), while liquidity is analyzed using financial ratios such as the Quick Ratio (QR), Current Ratio (CR), and Cash Ratio. The size of the bank is considered as a control variable. The study uses data collected from nine banks—three state-owned and six private—over the five-year period from 2016 to 2020. Based on preliminary tests, data exhibits a panel structure and according to model specification tests result a Pooled OLS regression model has been employed, the findings indicate that return on asset (ROA) has a significant and positive relationship with both cash ratio and the current ratio, while it shows a negative and insignificant relationship with the quick ratio. Furthermore, this effect is not significant across large, medium and small banks, suggesting that bank size does not have a meaningful impact on asset returns. Additionally the result of the two-sample t-test and one-way ANOVA reveal that the impact of liquidity ratios on asset returns is more favorable in state-owned banks compared to private banks, with state-owned banks demonstrating a higher average return on assets. Ultimately, the result can be valuable not only for bank management but also for researchers and those interested in the banking sector.

Cite this article: Enami, A. & Arian, A. (2025). Assessing the Impact of Liquidity on Bank Profitability: A Comparative Study of Public and Private Banks in Afghanistan, *Kateb Journal of Economics and Management*, 4 (1), 105-125.

بررسی تأثیر نقدینگی بر سودآوری بانکها: مقایسه بانکهای دولتی و خصوصی در افغانستان

احمد سمیر انعامی^۱ ، اجمل آرین^۲

۱. ماستر رشته مالی و بانکی، پوهنځی اقتصاد، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان. (نویسنده مسئول)

ایمیل: Sameerenami@gmail.com

۲. پوهنمئل پوهنځی اقتصاد، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان.

ایمیل: ajmalarian1@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

تحقیق حاضر به بررسی تأثیر نقدینگی بر میزان سودآوری بانکها پرداخته است. سودآوری بانکها از طریق بازده داراییها (ROA) سنجش گردیده و مؤلفه‌های نقدینگی توسط نسبت‌هایی چون نسبت سریع (QR)، نسبت جاری (CR) و نسبت نقده (Cash Ratio) مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. همچنان، اندازه بانک به‌عنوان متغیر کنترل در نظر گرفته شده است. این تحلیل مبتنی بر داده‌های نه بانک، شامل سه بانک دولتی و شش بانک خصوصی، در یک دوره زمانی پنج‌ساله (۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰) است. بر اساس نتایج حاصل از آزمون‌های پیش‌نیاز داده‌ها، ساختار پنلی داده‌ها تأیید گردیده و پس از انجام آزمون‌های انتخاب مدل مناسب، مدل ریگرسیون حداقل مربعات معمولی ساده (Pooled OLS) به‌کار گرفته شده است. یافته‌های تحقیق، نشان می‌دهد که بازده داراییها با نسبت نقده و نسبت جاری رابطه مثبت و معنادار دارد، اما با نسبت سریع رابطه منفی و غیرمعنادار نشان می‌دهد. همچنین این تأثیر در میان بانکهای بزرگ، متوسط و کوچک معنادار نبوده و در مجموع، اندازه بانک تأثیر معناداری بر بازده داراییهای بانکها ندارد. علاوه‌براین، نتایج آزمون‌های (T-دوجانبه) و (ANOVA) بیانگر آن است که تأثیر نسبت‌های نقدینگی بر میزان بازدهی داراییها در بانکهای دولتی بیشتر از بانکهای خصوصی بوده و دارایی بانکهای دولتی دارای میانگین بازدهی بالاتری می‌باشد. در نهایت، نتایج این تحقیق نه‌تنها برای مدیریت بانکها می‌تواند مفید واقع شود، بلکه معلومات ارزشمندی را برای مشتریان، علاقه‌مندان بخش بانکداری و محققین نیز فراهم می‌کند.

نوع مقاله:

مقاله تحقیقی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۸

تاریخ ارزیابی: ۱۴۰۴/۰۵/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰

واژه‌های کلیدی:

بازده داراییها، نسبت جاری، نسبت نقده، نسبت سریع، بانکها

استاد: انعامی، احمد سمیر، آرین، اجمل (۱۴۰۴). بررسی تأثیر نقدینگی بر سودآوری بانکها: مقایسه بانکهای دولتی و

خصوصی در افغانستان. *دوفصلنامه اقتصاد و مدیریت کاتب*، ۴ (۱)، ۱۰۵-۱۲۵.

© نویسندگان.

ناشر: پوهنتون کاتب.

مقدمه

بانک‌ها نهادهای مالی‌ای هستند که یکی از وظایف اصلی آن‌ها جذب سپرده‌های مردم، شرکت‌ها، سایر مؤسسات و اعطای قرضه به آنان است. (Koch & Macdonald) از میان شاخص‌های متعدد مالی که بر عملکرد بانک‌ها تأثیر می‌گذارد، نقدینگی و مفادآوری از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. نقدینگی به داشتن میزان کافی وجه نقد در دسترس برای پرداخت تعهدات کوتاه‌مدت و پاسخ‌گویی به نیازهای غیرمنتظره و جاری اشاره دارد. به عبارت دیگر، نقدینگی نشان‌دهنده توانایی بانک در تأمین مالی و پرداخت به‌موقع بدهی‌ها است. عدم موجودیت این توانایی، در صورت نبود مدیریت مؤثر، می‌تواند به مشکلات جدی مالی و حتی ورشکستگی منجر شود. مدیریت مناسب نقدینگی به معنای استفاده مؤثر از منابع مالی بانک برای حداکثرسازی بازدهی است و به صورت کمی از طریق نسبت‌های مالی مانند نسبت جاری، (Current Ratio) نسبت سریع (Quick Ratio) و نسبت نقدی (Cach Ratio) قابل اندازه‌گیری است. (Saleem & Ur Rehman) از سوی دیگر، مفادآوری بیانگر توانایی یک بانک در کسب درآمد کافی برای جلب سرمایه‌گذاران و تأمین بازدهی مناسب بر سرمایه است. این مفهوم نیز به کمک معیارهایی چون حاشیه سود، (Profit Margin) نسبت گردش دارایی، (Asset Turnover) بازده دارایی (Return on assets (ROA)) و بازده سرمایه شرکا (Return on Equity (ROE)) اندازه‌گیری می‌شود، همچنان نقدینگی و سودآوری همانا دو هدف اساسی بنس هستند. (Needles, Jr, powers, & crosson) پس از بحران مالی سال ۲۰۰۷، اهمیت مدیریت نقدینگی در بانک‌ها افزایش یافت، بحران مذکور نشان داد نقدینگی نقش کلیدی در محافظت از حقوق سپرده‌گذاران، حفظ ثبات سیستم مالی و سودآوری بانک ایفا می‌کند. از همین رو، رابطه بین نقدینگی و مفادآوری مورد توجه بسیاری از پژوهشگران در کشورهای مختلف قرار گرفته است. (Ngoc Bui & Trang Thi doan)

با توجه به ساختار متنوع بانکداری در افغانستان، که اساساً شامل بانک‌های دولتی و خصوصی است، ضرورت مطالعه مقایسه‌ای در این زمینه دوچندان می‌گردد. تفاوت‌های موجود در ساختار مالکیت، اهداف و سیاست‌های مدیریتی میان بانک‌های دولتی و خصوصی می‌تواند به تفاوت در نحوه مدیریت نقدینگی و در نتیجه تفاوت در عملکرد سودآوری آن‌ها منجر شود. بانک‌های دولتی به دلیل تبعیت از سیاست‌های کلان مالی دولت و تمرکز بر اهداف توسعه‌ای، ممکن است در مدیریت نقدینگی به شیوه‌ای متفاوت از بانک‌های خصوصی عمل کنند. در مقابل، بانک‌های خصوصی که هدف اصلی آن‌ها کسب مفاد بیشتر است ممکن است استراتژی‌های متفاوتی برای مدیریت دارایی‌های نقدپذیر خود اتخاذ کنند. این تفاوت‌ها می‌تواند به شکل قابل توجهی بر توانایی کسب مفاد بانک‌ها اثرگذار باشند.

در افغانستان، با وجود فعالیت بیش از ده بانک تجارتي فعال شامل بانک‌های دولتی، خصوصی و نمایندگی بانک‌های خارجی که تحت نظارت مستقیم دافغانستان بانک فعالیت می‌کنند، تاکنون در کشور مطالعات بسیار اندکی در زمینه رابطه میان نقدینگی و مفادآوری انجام شده است. همچنین مطالعه‌ای که به صورت مقایسه‌ای میان بانک‌های دولتی و خصوصی افغانستان انجام شده باشد، در دست نیست. این

درحالی است که ساختار نظام مالی افغانستان متشکل از بانک‌ها، مؤسسات مالی غیربانکی، صرافان، شرکت‌های خدمات پولی و ارائه‌دهندگان خدمات مالی دیجیتال می‌باشد. (Da Afghanistan Bank)

با توجه به خلأ پژوهشی یادشده، تحقیق حاضر در تلاش است تا با استفاده از روش‌شناسی کمی و داده‌های واقعی، به بررسی تأثیر نقدینگی بر مفادآوری به گونه مقایسه‌ای میان بانک‌های منتخب دولتی و خصوصی افغانستان پرداخته و با تبیین علمی چگونگی رابطه میان مفادآوری و نقدینگی از طریق مؤلفه‌های تعیین شده، زمینه‌ای برای بهبود درک بهتر موضوع و مدیریت بهینه نقدینگی در سیستم بانکی کشور فراهم آورد. یافته‌های این تحقیق می‌تواند در شرایط فعلی افغانستان که نقدینگی بر اثر تحولات سیاسی و اقتصادی به وجود آمده در کشور به مشکل اصلی بانک‌ها مبدل شده و اکثر بانک‌ها یک حدی برای پرداخت امانات مشتریان شان تعیین نموده‌اند به مدیران بانک‌ها کمک کند تا نقدینگی را به عنوان یکی از عوامل کلیدی مؤثر بر سودآوری در فرایند تصمیم‌گیری‌های مالی خود مدنظر قرار دهند.

پیشینه تحقیق

تحقیق انجام شده تحت عنوان تأثیر نقدینگی، توانایی پرداخت دیون و کارایی بالای مفادآوری بانک‌های تجارته‌ای هند به هدف ارزیابی و مقایسه عملکرد مالی شش بانک تجاری منتخب کشور هند در محدوده زمانی ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۴ که شامل سه بانک تجاری دولتی و سه بانک خصوصی بوده و از تحلیل نسبت‌های مالی، آزمایش ANOVA برای بررسی تفاوت میان بانک‌ها و مدل‌های رگرسیون تصادفی و ثابت استفاده به عمل آمده، که تأثیر نقدینگی، توان پرداخت دیون و کارایی بالای سودآوری بانک‌ها بررسی شده نتایج نشان می‌دهد که این نسبت‌ها (نسبت نده، نسبت جاری و نسبت سریع) تأثیر قابل توجهی بر سودآوری بانک‌های دولتی نداشته اما بر ارزش بازار بانک‌های خصوصی تأثیر قابل توجه داشته است. (Vanlalzawna & Sharma)

نتایج بررسی و تحقیق انجام شده در مورد تأثیر نقدینگی بر سودآوری بانک‌های تجاری افغانستان نشان دهنده آن است که سرمایه کاری خالص تأثیر ناچیزی بر بازده سرمایه بانک داشته و نسبت جاری تأثیر مهم و قابل ملاحظه بر بازده سرمایه داشته است و به اساس یافته‌های تحقیق نقدینگی به‌طور بسیار مؤثر بالای سودآوری بانک‌های تجاری افغانستان دارد.^۲ براساس یافته‌های مطالعه تأثیر نقدینگی و اندازه بانک بر میزان سودآوری بانک، نسبت امانات تأثیر منفی بر بازدهی دارایی‌ها داشته و با وجود این که رابطه میان اندازه بانک نقدینگی و میزان سودآوری بانک موجود بوده اما رابطه ذکر شده بسیار معنادار نیست. (shahnaz) تحقیقات تجربی انجام شده در شرکت‌هایی چون Dell, Walmart و تعداد زیادی از شرکت‌های تولید ادویه در کشور هندوستان نشان می‌دهد که می‌توان با مدیریت مؤثر سرمایه درگردش به هر دو هدف شامل تداوم بقا و رشد شرکت‌ها همزمان دست یافت. (panigrahi)

نتایج بررسی تحت عنوان بررسی رابطه بین نقدینگی و سودآوری بانک‌های تجاری پاکستان پرداخته است که هدف اصلی تحقیق پیدا کردن نوع و قدرت رابطه بین این دو متغیر بوده است. برای یافتن نوع رابطه و میزان آن بین متغیرهای وابسته و مستقل، از همبستگی و رگرسیون استفاده شده و تحلیل داده‌ها از طریق اطلاعات دست دوم استخراج شده از حساب‌های سالانه بانک حیب در پنج سال اخیر

(۲۰۱۴ تا ۲۰۰۸) صورت گرفته. پس از انجام تحلیل همبستگی و رگرسیون، مشخص شد که رابطه مثبت و معناداری بین نقدینگی و سودآوری بانک‌ها وجود دارد. (Ali Khan & Ali). مطالعه انجام شده با عنوان تأثیر نقدینگی بر مفاد آوری بانک‌های عمان از طریق بازدهی دارایی‌ها به بررسی این موضوع پرداخته است که آیا نقدینگی از طریق نسبت سریع (quick ratio) تأثیر معناداری بر سودآوری بانک‌های اردن از طریق بازدهی دارایی‌ها دارد یا خیر؟ مطالعه‌ای از گزارش‌های مالی سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۱ مربوط به پانزده بانک اردنی که در بورس عمان فهرست شده‌اند، استفاده کرده است. نتایج مطالعه نشان داده که نسبت سریع به عنوان متغیر مستقل تأثیر معناداری بر بازدهی دارایی‌ها به عنوان متغیر وابسته دارد، به این معنا که سودآوری از طریق بازدهی دارایی‌ها در بانک‌های اردن به طور قابل توجهی تحت تأثیر نقدینگی از طریق نسبت سریع قرار دارد.⁷

در جمع بندی بررسی انجام شده تحت عنوان رابطه بین مدیریت نقدینگی و سودآوری بانک‌های تجاری در نایجریا که هدف اصلی آن ارائه شواهد تجربی درباره تأثیر مدیریت مؤثر نقدینگی بر سودآوری بانک‌ها و یافتن راه‌هایی برای بهبود وضعیت نقدینگی و سودآوری آن‌ها بوده، برای این منظور از روش‌های کمی استفاده شده و دیتا از طریق پرسشنامه‌ها و گزارش‌های مالی جمع‌آوری و تحلیل شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که بین نقدینگی و سودآوری رابطه معناداری وجود دارد؛ به این معنا که سطح نقدینگی می‌تواند بر سودآوری بانک‌ها تأثیر بگذارد و بالعکس، مطالعه به این نتیجه می‌رسد که مدیریت کارآمد نقدینگی برای موفقیت و بقای بانک‌ها ضروری است و هردو حالت کمبود و اضافه نقدینگی می‌توانند به عنوان «بیماری‌های مالی» عمل کنند که سودآوری بانک‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند. در نهایت، توصیه‌هایی برای بهبود شرایط ارائه می‌شود، از جمله حفظ نرخ‌های سیاست‌گذاری انعطاف‌پذیر توسط بانک مرکزی و تشویق استفاده از کارت‌های اعتباری و چک برای معاملات بزرگ. (Obilor)

نتایج مطالعه‌ای که در مورد نقدینگی دارایی‌ها و سودآوری بانک در آفریقای جنوبی بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۱۱ صورت گرفته یافته‌ها نشان می‌دهند که هیچ رابطه معناداری بین ROE و نقدینگی، و همچنین بین ROA و نقدینگی وجود ندارد، و این نتایج در هردو دوره زمانی صدق می‌کند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که نقدینگی تأثیر مستقیمی بر معیارهای سودآوری بانک‌ها نداشته، در این مطالعه از روش‌های مجموع مربعات یا OLS و روش آزمایش محدود یا ARDL صورت گرفته که تأثیر (ROA) بازدهی دارایی و (ROE) بازدهی سرمایه را با نقدینگی دارایی‌های بانک در کوتاه مدت و درازمدت بررسی کرده است، براساس این یافته‌ها، توصیه می‌کند که بانک‌ها یک چهارچوب مدیریت دارایی و بدهی برای تحلیل نقدینگی خود اتخاذ کنند. روش سنتی مبتنی بر دارایی ناکافی و در عین حال گمراه کننده تلقی می‌شود، زیرا به دینامیک‌های وسیع‌تری از مدیریت نقدینگی در بخش بانکداری توجه نمی‌کند. این دیدگاه به یک رویکرد منسجم‌تر برای مدیریت نقدینگی در ارتباط با سودآوری تشویق می‌کند. (Marozva)

بررسی انجام شده در مورد تأثیر نگهداری دارایی‌های نقدی بر سودآوری بانک‌ها با استفاده از دیتای سالیان ۲۰۰۲ الی ۲۰۰۹ این بانک‌ها پذیرفته شده در بورس و عملی سازی روش عمومی سازی شده لحظه‌ها (GMM) بر آن از طریق نسبت دارایی‌های نقدی و مربع این نسبت برای برآورد رابطه بین

دارایی‌های نقدی و سودآوری استفاده شده، یافته مهم این مطالعه این است که چرخه کسب و کار تأثیر قابل توجهی بر سود بانک‌ها دارد. تأثیر ضریب مقررات منفی و معنادار است. بنابراین، اگر ناظران محدودیت‌های وضع شده بر بانک‌ها را کاهش دهند، بانک‌ها می‌توانند سود بیشتری کسب کنند. (Shahchera)

مبانی نظری تحقیق

امروزه مسأله سود آور بودن بانک‌ها و رابطه آن با میزان نقدینگی دارایی‌های بانک از دغدغه‌های اساسی مدیریت بانک بوده و همچنان میزان نقدینگی و سودآوری بانک از ساحات مورد توجه علاقه‌مندان داخلی و خارجی بانک و یا شرکت‌ها بوده است. طور مثال تأمین کنندگان کالا قبل از فروش کالا به صورت اعتباری، نقدینگی شرکت را بررسی می‌کنند. همچنین، کارکنان باید نگران نقدینگی شرکت باشند تا بدانند آیا شرکت قادر است تعهدات مربوط به کارکنان خود را ادا نماید یا خیر. بنابراین، یک شرکت باید نقدینگی کافی را حفظ کند، زیرا نقدینگی به طور مستقیم بر سود تأثیر می‌گذارد و بخشی از این سود بین سهامداران تقسیم خواهد شد.

در تحقیق حاضر، از میان تئوری‌های متعدد موجود در زمینه نقدینگی و مفاد آوری، چهارچوب تئوریک بر مبنای نظریه توازن نقدینگی و مفادآوری^۱ شکل گرفته است؛ طبق این نظریه، نگهداری بیش از حد نقدینگی می‌تواند سودآوری را کاهش داده و کمبود نقدینگی خطر عدم توانایی پرداخت دیون در زمان سر رسید (ورشکستگی) را افزایش دهد. مطالعات کلاسیک (مانند نظریه ترجیح نقدینگی کینز به سه انگیزه پول شامل ۱- انگیزه معامله‌ای ۲- انگیزه احتیاطی ۳- انگیزه سفته بازی اشاره شده که مهم‌ترین انگیزه، انگیزه معامله‌ای است) در نهایت مطابق انگیزه معامله‌ای بر وجود رابطه معکوس میان نقدینگی و سودآوری در صورت تأکید داشتند، اما تحقیقات تجربی اخیر نشان داده که با مدیریت مناسب سرمایه در گردش می‌توان هم نقدینگی و هم سودآوری را بهبود بخشید. یافته‌های پژوهش‌های بین‌المللی نیز وجود روابط مثبت، منفی یا غیرخطی میان این دو متغیر را تأیید می‌کند. این چهارچوب زمینه لازم را برای بررسی تأثیر نقدینگی از طریق نسبت‌های نقده، جاری و سریع بر بازدهی دارایی‌ها در بانک‌های دولتی و خصوصی افغانستان فراهم می‌سازد. (پانی کراهی، ۲۰۱۸)

مطالعات متعددی در مورد تأثیر نقدینگی بر مفادآوری انجام شده است. برخی از این پژوهش‌ها نشان‌دهنده رابطه مثبت میان این دو متغیر است؛ به این معنا که سطح مناسب نقدینگی، باعث اعتماد بیشتر مشتریان و افزایش عملیات بانکی می‌گردد. در مقابل، برخی مطالعات دیگر رابطه منفی یا غیرخطی را گزارش داده‌اند و اظهار داشته‌اند که نقدینگی بیش از حد ممکن است ناکارآمد بوده و باعث کاهش سودآوری شود. در مطالعات مربوط به کشورهای در حال توسعه نیز نتایج متنوعی مشاهده شده که اهمیت بررسی این رابطه در بستر افغانستان را برجسته می‌سازد.

روش تحقیق

این تحقیق یک مطالعه تجربی و کمی است که با استفاده از داده‌های پنلی طور مقایسه‌ای بین بانک‌های دولتی و خصوصی فعال در سکتور بانکی افغانستان صورت می‌گیرد و هدف اصلی آن تحلیل و بررسی میزان تأثیر نقدینگی دارایی بانک‌ها بر میزان سودآوری شان بوده که برای این منظور از صورت‌حساب‌های مالی بانک‌های لیست شده در دوره زمانی تعیین شده استفاده می‌شود.

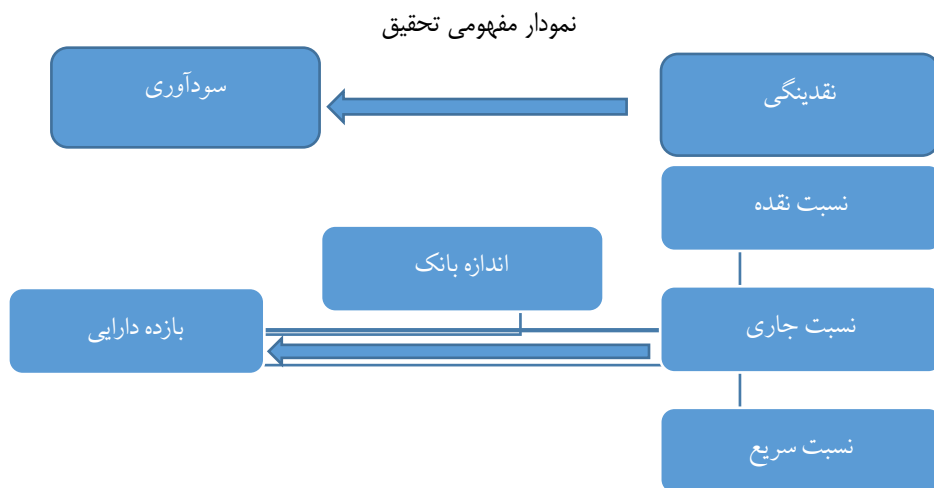
جامعه و نمونه تحت تحقیق، تمامی بانک‌های فعال در سکتور بانکی افغانستان (۱۳ بانک) را در بر داشته و به حیث نمونه تعداد بانک‌هایی که طور مداوم در مدت زمان تعیین شده برای تحلیل و بررسی فعال بوده و صورت حساب‌های معیاری، شفاف و تفتیش شده شان را به نشر سپرده‌اند طور مقایسه‌ای میان تعداد سه بانک دولتی و شش بانک خصوصی مطالعه می‌گردد. در سمت مقابل چهار بانک از جمله بانک مرکزی افغانستان، میوند بانک و دو نمایندگی بانک‌های خارجی نسبت دلایل چون متفاوت بودن ماهیت کاری و یا عدم دسترسی به صورت حساب‌های مالی تفتیش شده بانک‌ها، ساحه فعالیت محدود تنها در مرکز کشور و سایر دلایل شامل لیست تحقیق حاضر نشده‌اند.

منبع جمع آوری داده‌ها در این بخش از معلومات دسته دوم به دست آمده از گزارش‌های مالی بانک‌های لیست شده، گزارش‌های ارائه شده از طرف بانک مرکزی افغانستان و سایر نهادهای نظارتی، سایر اسناد مانند مقاله‌های نشر شده، گزارش‌های نشر شده و معلومات در سایت‌های رسمی بانک‌ها استفاده می‌گردد. البته در این تحقیق اصول اخلاقی پژوهشی به طور کامل مدنظر بوده و داده‌های مالی و عملیاتی بانک‌های صرفاً از منابع عمومی، معتبر و منتشر شده خود بانک‌های مربوطه و یا دافغانستان بانک و سایر مراجع قانونی جمع آوری شده است.

محدوده یا دوره زمانی برای بررسی موضوع یاد شده و انجام مقایسه میان بانک‌های سکتور دولتی و خصوصی صورت حساب‌های مالی بانک‌های لیست شده برای مدت پنج سال اخیر (۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰) که توسط مفتشان خارجی تفتیش شده مورد استفاده می‌باشد.

روش تحلیل داده‌ها با در نظر داشت مشخصات و کویف داده با کمک تحلیل‌های اقتصاد سنجی و احصایی مدرن (با استفاده از نرم افزارهای مانند استیا و اکسل (Excel & Stata) به صورت اخص با استفاده از مدل ریگرسیون حداقل مربعات معمولی ساده (Pooled OLS) تحلیل همبستگی (Correlation Analysis)، تحلیل هتروسکادستسته (heteroscedasticity Analysis)، تحلیل چند همخطی بودن (Multicollinearity test) جهت درک رابطه میان متغیران شامل تحقیق، آزمایش‌های مقایسه‌ای (ANOVA Comparative test) مانند ANOVA و آزمایش (T-دو طرفه) برای مقایسه میزان سودآوری بانک‌های سکتور دولتی و خصوصی افغانستان استفاده به عمل آمده است.

متحولین منتخب (شاخص‌های کلیدی) در این تحقیق شامل: بازدهی دارایی‌ها به حیث متحول وابسته و مؤلفه‌هایی از سودآوری بانک در سمت متحولین مستقل تحقیق نسبت سریع، نسبت جاری و نسبت نقده به نمایندگی از میزان نقدینگی دارایی‌های بانک در نظر گرفته شده و رابطه میان متحولین به طوری که ذکر شد مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

منبع: چهارچوب مفهومی تحقیق

خلاصه، روش‌شناسی این تحقیق نشان می‌دهد که متغیرها به صورت منظم و به ترتیب از متغیر وابسته به متغیرهای مستقل، مطابق توضیحات فوق، تنظیم و بررسی گردیده‌اند. قابل ذکر است که اندازه بانک به‌حیث متغیر کنترلی در نظر گرفته شده است.

بازدهی دارایی‌ها؛ نسبتی است که بازدهی عاید را در مقابل میانگین مجموع دارایی‌ها مقایسه می‌کند، و عملکرد مدیریت و کارایی استفاده از مجموع دارایی‌های بانک و یا مؤسسه مورد نظر را نشان داده که می‌توان آن را به دو روش یعنی مجموع عاید خالص و مصارف سود پس از کسر مالیات به مجموع دارایی‌ها و یا براساس مفاد قبل از مالیه (EBIT) محاسبه کرد، تحت روش دوم تأثیر مالیاتی و یا سیاست‌های مالیاتی شرکت مدنظر نبوده و به طور مستقیم مفاد قبل از مالیه بر کل دارایی‌ها تقسیم می‌شود.

$$RoA_t = \frac{Net\ income + After - Tax\ Interest\ Cost}{Average\ Total\ Asset}$$

$$RoA_t = \frac{Earnings\ before\ Interest\ and\ Taxes\ (EBIT)}{Average\ Total\ Asset}$$

نسبت سریع (Quick Ratio): که به منظور نشان دادن توانایی شرکت برای پرداخت دیون جاری آن استفاده می‌شود از حاصل تقسیم دارایی‌های نقده یا جاری (به جز موجودی گدام) به دیون جاری به‌دست می‌آید، در صورت داشتن یک نرخ بلند از نسبت سریع نشان دهنده آن است که شرکت یا بانک بیشتر دارایی‌های خود را به شکل نقده یا دارایی‌هایی که دارای نقدینگی بلند هستند نگهداری و سرمایه کاری کمتری در موجودی‌ها انجام داده است. (AL Nimer, Warrad, & Al Omar)

$$QR_t = \frac{Cash + Short - term\ marketable\ investments + Receivables}{Current\ liabilities} * 100$$

نسبت جاری (Current Ratio): همچنان جهت نشان دادن توانایی شرکت‌ها یا بانک‌ها برای پرداخت دیون جاری شان استفاده می‌شود و نشان می‌دهد که چه مقدار از یک واحد پولی مثلاً دالر در دسترس است برای پرداخت یک واحد پولی از قروض جاری شرکت یا بانک در دسترس است، به نظر تعدادی از تحلیل‌گران مالی داشتن نسبت سریع بلندتر، بهتر است اما همچنان داشتن یک نسبت سریع خیلی بلند

می‌تواند از اثر تطبیق یک پالیسی بد سرمایه‌گذاری یا نشان دهنده اندازه زیاد از پیش‌پرداخت‌ها باشد و اما در مجموع یک نسبت جاری بلندتر به بدی یا مضر بودن یک نسبت جاری پایین نیست برای به دست آوردن این نسبت از حاصل تقسیم دارایی‌های جاری بر دیون جاری استفاده می‌شود یعنی دارایی‌ها و دیون که در جریان یک سال قابلیت نقد شدن لزوم پرداخت را دارند در بر می‌گیرد. (Kong)

$$CR_t = \frac{\text{Current asset}}{\text{Current liabilities}} * 100$$

نسبت نقده: این نسبت همچنان جهت نشان دادن توانایی شرکت یا مؤسسه برای پرداخت دیون جاری معمولاً ذریعه نقده استفاده می‌شود که رابطه نزدیکی با سودآوری شرکت یا بانک‌ها دارد، از آن‌جا که داشتن یک نسبت خوب نقده برای مؤسسه نشان دهنده یک سرمایه کاری کافی و خوب برای حمایت فعالیت‌های عاجل ضروری می‌باشد که مؤسسه را قادر به اجرای عملیات‌های اساسی بدون تجربه مشکلات مالی می‌سازد، این نسبت از حاصل تقسیم نقده و مشابه نقده بر دیون جاری به دست آمده است. (Patamuan, & Yunita)

$$\text{Cash } R_t = \frac{\text{Cash \& cash equivalents}}{\text{Current liabilities}} * 100$$

مدل اقتصاد سنجی

ابتدا، در این تحقیق کوشش به عمل آمده تا مدل تحلیلی تحقیق جهت دریافت رابطه میان متغیرهای تعریف شده با در نظر داشت اهداف تحقیق انکشاف یابد. به صورت اجمالی مدل ریاضی این تحقیق به شکل ذیل می‌باشد:

$$RoA_{it} = \beta_0 + \beta_1 QR_{it} + \beta_2 CR_{it} + \beta_3 Cash_{it} + \beta_4 Size_{it} + \varepsilon_{it}$$

طوری که:

RoA_{it} متغیر وابسته بازده دارایی‌ها (Return on Assets)، β_0 = عرض از مبدأ یا ثابت معادله، QR_{it} نسبت سریع (Quick Ratio)، CR_{it} نسبت جاری (Current Ratio)، $Cash_{it}$ نسبت نقده (Cash Ratio)، متحول کنترلی $Size_{it}$ اندازه بانک² و در نهایت ε_{it} خطا مدل³.

آزمون‌های تحلیلی و اقتصادسنجی

تحلیل آمار توصیفی یا (Descriptive statistics)

به منظور شناخت ابتدایی از متغیرهای مورد بررسی در این تحقیق، ابتدا آمار توصیفی متغیرها ارائه شده است که شامل اوسط، انحراف معیاری، کمترین و بیشترین مقادیر برای هرمتغیر است تا باشد که یک تصویر روشن از ویژگی‌های آماری داده‌ها فراهم شود.

جدول شماره ۱ تحلیل آماری توصیفی^۵

Variable	Obs	Mean	Std. dev.	Min	Max
ROA	۴۵	۱۵۵۹۴۴.۱	۷۸۵۵۷۲.۱	-۹۲۰۲۱۲.۱	۴۲۶۲۳.۱۰
Cash Ratio	۴۵	۹۵۴۶۱.۶۵	۰۹۵۶.۲۱	۶۱۹۱۹.۳۵	۸۷۴۴.۱۲۱
Current Ratio	۴۵	۳۱۱۶.۱۰۴	۷۹۶.۱۲	۲۱۲۷۲.۸۱	۱۳۳۲.۱۳۶
Quick Ratio	۴۵	۵۵۲۹۱.۹۱	۴۳۳۶۲.۱۴	۴۲۳۴۴.۶۰	۵۰۹۵.۱۲۸
Bank Size	۴۵	۵۴۳۶۱۴.۲۸	۱۶۸۵۴۷۵۶	۹۳۲۹۷۸۲	۷۱۷۲۳۳۲۴

منبع: یافته‌های محقق با استفاده از استیپتا ۱۷.۰

آمار توصیفی متغیرهای اصلی تحقیق شامل اوسط، انحراف معیاری، کمترین و بیشترین مقادیر برای ۴۵ مشاهده ارائه گردیده؛ میانگین متغیر وابسته یعنی بازده دارایی‌ها برابر با ۱.۱۵ درصد با انحراف معیاری ۱.۷۸ است که نشان دهنده پراکندگی قابل توجه بین بازدهی دارایی بانک‌ها و سال‌های مختلف است. در قسمت متغیرهای مستقل، نسبت نقده با اوسط ۶۵.۹۵٪، نسبت جاری با ۱۰۴.۳۱٪ و نسبت سریع ۹۱.۵۵٪ سنجش شده‌اند. متغیر اندازه بانک دارای اوسط ۲۸.۵۴ میلیارد افغانی و پراکندگی نسبتاً زیاد (۱۶.۸) میلیارد افغانی است، همچنان مقادیر حداقل و حداکثر نیز بیانگر تفاوت معناداری در عملکرد بانک‌ها در طول دوره پنج ساله است.

آزمون همبستگی پیرسون 1

پس از انجام احصایه توصیفی به منظور بررسی رابطه ابتدایی میان متغیرهای تحقیق آزمون همبستگی پیرسون قرار ذیل اجرا می‌گردد، این آزمون میزان رابطه خطی بین متغیرها را سنجش و می‌تواند به تشخیص احتمال مشکل چند همخطی 2 میان متغیرهای مستقل کمک کند.

	Cash Ratio	Current Ratio	Quick Ratio	Bank Size
Cash Ratio	۱.۰۰۰۰			
Current Ratio	۰٫۵۰۲۶	۱.۰۰۰۰		
Quick Ratio	۰٫۵۶۸۹	۰٫۶۰۵۵	۱.۰۰۰۰	
Bank Size	۰٫۰۵۳۳	-۰٫۱۲۸۳	۰٫۲۶۰۴	۱.۰۰۰۰
	۰٫۷۲۷۹	۰٫۴۰۰۸	۰٫۰۸۴۱	

منبع: یافته‌های محقق با استفاده از استیپتا ۱۷.۰

پس از انجام آزمون فوق نتایج حاکی از آن است که ضریب همبستگی میان متغیرهای مستقل در این تحقیق کمتر از ۰.۸۰ است که نشان دهنده عدم وجود مشکل شدید همخطی میان متغیرها است. بلندترین ضریب همبستگی مشاهده شده میان نسبت جاری و نسب سریع به مقدار ۰.۶۰۵۵ می‌باشد که در سطح

معناداری ۹۹٪ ($Pvalue= 0.000$) معنادار بوده که این مقدار نیز در حد قابل قبول بوده و نیاز به حذف متغیر یا تعدیل ساختار مدل نیست و در نتیجه می‌توان گفت که متحولین مستقل تحقیق دارای همبستگی قابل قبول و بدون تداخل جدی آماری با یکدیگر هستند.

آزمون ریشه واحد (Unit root test)³

برای اطمینان از صحت نتایج مدل‌های اقتصادسنجی و جلوگیری از بروز ریگرسیون‌های کاذب آزمایش این که آیا متحولین تحقیق مانا هستند یا نه ضروری بوده و روی این ملحوظ مانایی متحولین تحقیق قرار ذیل آزمایش شده است:

جدول شماره ۱. آزمون مانایی متحولین (لیون این چو تست)^۱

Series	T-Statistic	Prob.	Decision
ROA	۵۱۳۲.۱۶-	۰۰۰۰.۰	Stationary
Cash ratio	۱۶۱۱.۱۱-	۰۰۰۰.۰	Stationary
CR	۲۵۰۳.۲-	۰۱۲۲.۰	Stationary
QR	۴۲۵۶.۱۳-	۰۰۰۰.۰	Stationary
Bank size	۲۱۳۵.۶-	۰۰۰۰.۰	Stationary

منبع: یافته‌های محقق با استفاده از استیما ۱۷.۰

با ملاحظه نتایج آزمون فوق، نتیجه براین است که تمام متحولین در سطح (لول) ۲ مانا می‌باشند و ضرورت به تفاضل‌گیری نیست.

بعد از تشخیص این که همه متحولین تحقیق مانا می‌باشند، غرض انتخاب مدل مناسب در نخست برای انتخاب میان مدل آثار ثابت 3 و مدل OLS ساده 4 از آزمون T قرار ذیل استفاده به عمل آمده است:

جدول شماره ۲. آزمون F

H_0 : There are no fixed effects; the pooled OLS model is appropriate

F-Test that all	F(8, 32) =	Prob > f	۰/۳۶۱۹
$u_i=0$:	1.14		

منبع: یافته‌های محقق با استفاده از استیما ۱۷.۰

بر مبنای یافته‌های این آزمون مدل حداقل مربعات معمولی ساده سازگارتر و کارا تر است چون نتیجه P-value آزمون F برابر با ۰.۳۶ و خیلی بزرگ‌تر از ۰.۰۵ است، پس فرضیه صفری (عدم وجود اثرات ثابت) رد نمی‌شود.

در ادامه بعد از این که نتیجه آزمون F مدل حداقل مربعات معمولی را سازگارتر تشخیص داده حال برای دریافت این که میان مدل حداقل مربعات معمولی ساده و مدل آثار تصادفی^۱ از آزمون^۲ (برونش و پاکن لاکرانج تست) قرار ذیل استفاده به عمل آمده است:

جدول شماره ۳. آزمون (آزمون برونش و پاکن لاکرانج تست)^۲

Estimated results	var	SD= sqrt(var)
ROA	۳.۱۸۸۲۶۷	۱.۷۸۵۵۷۲
e	۲.۴۱۷۷۳۱	۱.۵۵۴۹۰۶
u	.	.
Chibar2(01) = 0.00	Prob> chibar2 = 1.0000	

منبع: یافته های محقق با استفاده از استیما ۱۷.۰

مطابق یافته های آزمون فوق مدل حداقل مربعات معمولی ساده سازگارتر و کاراتر است چون نتیجه value P برای آزمون (برونش و پاکن لاکرانج تست)^۳ برابر با ۱.۰۰۰ و خیلی بزرگتر از ۰.۰۵ است، پس فرضیه صفری (عدم وجود اثرات OLS تصادفی) رد نمی شود، همچنان از این که هردو مدل (اثرات ثابت و متحول) در مقابل مدل حداقل مربعات معمولی ساده غیر جوابگو تشخیص شدند پس نیازی به انجام آزمون هاسمن^۴ نمی باشد.

بعد از این که با انجام آزمون های تشخیصی مدل مناسب مشخص شد که مدل حداقل مربعات معمولی ساده به علت عدم وجود اثرات تصادفی سازگارتر و کاراتر است در مرحله بعدی قبل از انجام مدل ریگرسیون اولاً آزمون های ناهمسانی واریانس (هروسکادستیسته)^۵، خود همبستگی^۶ و آزمون چند همخطی بودن داده ها^۷ برای کسب اطمینان از دقت نتایج ریگرسیون انجام شده قرار ذیل اجرا می شود:

جدول شماره ۴. آزمایش ناهمسانی واریانس

H0: constant variance			
chi2 (1)	64.47	Prob > chi2	0.0000

منبع: یافته های محقق با استفاده از استیما ۱۷.۰

آزمایش والد^۱ برای بررسی وجود هتروسکادستیسته یا ناهمسانی واریانس میان گروهی در داده های پنلی استفاده شده که فرضیه صفر این آزمایش (عدم موجودیت ناهمسانی واریانس میان گروهی) با وجود مقدار احتمال (P-value) برابر به ۰.۰۰۰۰۰ رد شده و وجود ناهمسانی واریانس میان گروهی در داده های پنلی تأیید می گردد.

جدول شماره ۵. آزمون خود همبستگی

H0: No first-order autocorrelation			
F(1, 8)	15.62	Prob > f	0.0004

منبع: یافته های محقق با استفاده از استیما ۱۷.۰

همچنان آزمایش وولدرج^۲ برای بررسی وجود خودهمبستگی داده های پنلی استفاده شده که فرضیه صفر این آزمایش (عدم موجودیت خود همبستگی داده ها) با وجود مقدار احتمال (P-value) برابر به ۰.۰۰۰۴ رد شده و وجود خود همبستگی داده های پنلی تأیید می گردد. هرچند نتایج آزمون همبستگی پیرسون میان

متغیرهای مستقل نشان داده که همبستگی میان آن‌ها در سطحی پایین‌تر از ۰.۸ بوده و از ظاهر مشکل چند همخطی شدید مشاهده نگردید اما از آن‌جا که آزمون همبستگی تنها روابط دوگانه میان متغیرها را سنجش می‌کند و در مدل ریگرسیون مشکل چند همخطی ممکن است به صورت همزمان و پیچیده‌تر میان مجموعه از متغیرها وجود داشته باشد.

بنابراین برای بررسی دقیق‌تر و چند متغیره آزمون VIF 3 اجرا می‌گردد:

جدول شماره ۶: آزمون VIF

Variable یا متغیرها	VIF	VIF/۱
Cash Ratio	۲٫۲۳	۰٫۴۴۸۷۱۸
Current Ratio	۱٫۹۲	۰٫۵۲۰۷۰۱
Quick Ratio	۱٫۵۷	۰٫۶۳۶۱۵۱
Bank Size	۱٫۲۵	۰٫۸۰۲۲۲۱
Mean VIF	۱٫۷۴	

منبع: یافته‌های محقق با استفاده از استیپتا ۱۷.۰

با توجه به نتایج به دست آمده آزمون فوق مشاهده می‌شود که مقدار VIF برای تمامی متغیرهای کمتر از ۵ بوده و مقادیر پایین‌تر از مقدار متداول ۵ نشان دهنده نبود مشکل جدی چند همخطی میان متغیرهای مستقل است. از این‌رو، مدل ریگرسیونی قابل اعتماد ارزیابی می‌شود. بعد انجام آزمایش‌های فوق و نمایان شدن موجودیت خودهمبستگی و نا همسانی واریانس در داده‌ها ایجاب می‌کند تا از ریگرسیون با مدل حداقل مربعات معمولی ساده (با برآوردهای مقاوم استفاده شود تا نتایج دقیق و قابل اعتبار به دست آید).

جدول شماره ۷. رگرسیون حداقل مربعات معمولی با خطاهای خوشه‌بندی شده به اساس کود هر بانک

R^2	0.2997	Prob >F = 0.0006		
ROA	Coefficient	Robust std.err	t	p> t
Cash R	.۰۲۰۳۱۸۱	.0094856	2.14	0.065
CR	.۰۵۱۰۷	.0170199	3.00	0.017
QR	-0.000355	.0166422	-0.00	0.998
Bsize-cat				
2	-.2781875	.3480568	-0.80	0.477
3	.1408501	.4597659	0.31	0.767
-cons	-5.4623	1.17084	-4.67	0.002

منبع: یافته‌های محقق با استفاده از استیپتا ۱۷.۰

رگرسیون با مدل حداقل مربعات معمولی با خطاهای خوشه‌بندی شده براساس کود هر بانک، استفاده شده در جدول فوق حاکی از آن است که بازده دارایی‌ها با نسبت نده (P-value= 0.065) و ضریب (۰.۲۰۳۱۸۱ در سطح معناداری ۹۰ درصد) و نسبت جاری (با ضریب ۰.۵۱۰۷ و P-value= 0.017) رابطه معنادار و مثبت داشته، لیکن با نسبت سریع (P-value= 0.998) رابطه منفی و غیر معنادار دارد. همچنان این تأثیر در میان بانک‌های بزرگ، متوسط و کوچک معنادار نبوده و در مجموع اندازه بانک تأثیر معناداری بالای بازده دارایی بانک‌ها ندارد.

برای نشان دادن تفاوت میان اوسط بازدهی بانک‌های تحت مالکیت دولت و خصوصی آزمایش ANOVA ذیلا به اجرا در آمده است. طوری که ابتدا بانک‌ها براساس (آی دی) یا شناسه آن‌ها به دو گروه دولتی و خصوصی طوری که (id=7_8_9) بانک‌های دولتی برابر با (یک) و باقی بانک‌های خصوصی برابر با (صفر) تقسیم شده سپس از تحلیل رگرسیون با مدل حداقل مربعات معمولی با خطاهای خوشه‌بندی شده براساس کود هر بانک برای بررسی اثر نسبت‌های نقدینگی و نوع بانک بالای میزان سودآوری استفاده شده و سپس آزمایش ANOVA برای مقایسه اوسط میزان سودآوری میان بانک‌های دولتی و خصوصی قرار ذیل انجام یافته است.

جدول شماره ۸. آزمایش تحلیل واریانس (ANOVA)

Source of variation	Sum of squares	Df (degree of freedom)	Mean square	F	Sig.
Between groups	10.46	1	10.46	3.47	0.0695
Within groups	129.81	43	3.019		
Total	140.28	44			

منبع: یافته‌های محقق با استفاده از استیپتا ۱۷.۰

ثانیاً، با انجام آزمایش تحلیل واریانس یا ANOVA فرضیه صفری: (میانگین گروه‌ها تفاوت ندارد یا نوع بانک بالای میزان بازدهی تأثیر معناداری ندارد) در سطح معناداری ۰.۱۰ یا ۹۰٪ اطمینان رد شده، از آن‌جا که مقدار احتمال برابر با $P=۰.۰۶۹۵$ است با این مقدار احتمال در سطح معناداری ۰.۱۰ یا ۹۰٪ اطمینان نشان می‌دهد که میانگین سودآوری میان بانک‌های دولتی و خصوصی تفاوت داشته و نوع مالکیت بانک تأثیر معناداری بر میزان سودآوری بانک داشته است.

همچنان آزمایش T دوجانبه برای بررسی تفاوت میانگین بازدهی دارایی‌ها بین دو گروه از بانک‌ها بدون در نظر گرفتن تأثیر سایر متغیرها (نسبت سریع، نسبت جاری و نسبت نقده) یعنی فرض بر این انجام می‌شود که فقط نوع مالکیت بانک بر میزان سودآوری تأثیر دارد. از آن‌جا که آزمایش ANOVA معمولاً برای نشان دادن تفاوت میانگین دو و یا بیشتر از دو گروه استفاده می‌شود و آزمایش T صرفاً برای بررسی تفاوت میانگین دو گروه استفاده می‌شود که در تحقیق حاضر همچنان تفاوت میانگین دو گروه در نظر است آزمایش ذکر شده اجرا می‌گردد:

جدول شماره ۹. آزمایش تی دو جانبه^۱

group	obs	Mean	Std.err	Std.dev
0	30	0.814931	0.1911203	1.0468
1	15	1.837967	0.6832669	2.6462
combined	45	1.155944	0.2661773	1.7855
diff		-1.023036	0.5494558	
diff=mean(0)- mean(1)	Degree of freedom=43			t= -1.8619
H0: diff=0				
Ha: diff< 0	Ha: diff≠ 0	Ha: diff> 0		
pr(T<t)= 0.0347	pr(T < t)≠ 0.0695	pr(T>t)= 0.9653		

منبع: یافته‌های محقق با استفاده از استیما ۱۷.۰

آزمایش انجام شده نشان دهنده آن است که میانگین بازدهی بانک‌های دولتی به مقدار ۱.۰۲ واحد بیشتر از بانک‌های تحت مالکیت خصوصی بوده و این تفاوت از لحاظ آماری معنادار است چون که $P\text{-value}=۰.۰۳۴۷$ بوده و کمتر از ۰.۰۵ است. همچنان تفاوت میانگین سودآوری بین بانک‌های تحت مالکیت دولت و خصوص در سطح معناداری ۰.۱۰ یا ۹۰٪ اطمینان معنادار است.

یافته‌های تحقیق

در این تحقیق تلاش برای بررسی تجربی، رابطه میان نقدینگی (از طریق نسبت‌های نقدینگی شامل نسبت سریع، نسبت جاری و نسب نقده) و سودآوری بانک‌ها که از طریق بازده دارایی‌ها صورت گرفته و

از تحلیل ریگرسیون با مدل حداقل مربعات معمولی ساده برای بررسی رابطه استفاده شده و یافته‌ها حاکی از آن است که بازدهی دارایی‌ها با نسبت نقده $P\text{-value} = 0.065$ و ضریب 0.203181 در سطح معناداری 90% و نسبت جاری (با ضریب 0.5107 و $P\text{-value} = 0.017$) رابطه معنادار و مثبت داشته این نشان می‌دهد که افزایش نقدینگی در این دو بعد می‌تواند منجر به بهبود عملکرد مالی بانک‌ها شود و اما با نسبت سریع (با ضریب منفی 0.000355 و $P\text{-value} = 0.998$) رابطه منفی و غیر معنادار داشته اندازه بانک‌ها (با ارزش‌های $P = 0.477$ و $P = 0.477$) تأثیر معناداری بر بازده دارایی‌ها نداشته و این متغیر در تمام مدل‌ها بدون اهمیت آماری نتیجه‌گیری شده است، با انجام آزمایش ANOVA برای مقایسه میزان میانگین بازدهی دارایی چنین نتیجه به دست آمده که بانک‌های تحت مالکیت دولت تحت سطح اطمینان 90% $(P = 0.0695)$ بازدهی دارایی بهتری به مقایسه بانک‌های تحت مالکیت خصوصی داشته‌اند. و همچنان نتیجه به دست آمده از آزمایش T با تأیید نتیجه آزمایش ANOVA ولی تحت سطح اطمینان بهتر یا 95% $(P = 0.0347)$ میانگین بازدهی بلند بانک‌های تحت مالکیت دولت نشان می‌دهد.

مناقشه

در این بخش از تحقیق، یافته‌های به دست آمده از تحلیل ارقام یا داده‌ها با نتایج تحقیقات پیشین در کشور و منطقه مقایسه شده و تفسیرهای علمی و کاربردی آن‌ها ارائه می‌گردد. هدف از مناقشه در این تحقیق، بررسی میزان انطباق یا تفاوت نتایج تحقیق حاضر با پژوهش‌های مشابه داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، شناسایی علل احتمالی تفاوت‌ها و ارائه برداشت‌های تحلیلی از تأثیر نقدینگی بر مفادآوری بانک‌های افغانستان می‌باشد، تحقیق حاضر می‌تواند در شرایط فعلی افغانستان که تازه تحولات سیاسی و اقتصادی ناشی از سرکار آمدن امارت اسلامی افغانستان را تجربه می‌کند و این که تحقیقات اندکی در زمینه نقدینگی بانک‌های کشور طور مقایسه‌ای میان سکتورهای دولتی و خصوصی انجام شده برای تصمیم‌گیری‌های مدیریتی بانک‌ها و تحقیقات بعدی مفید واقع شود. یافته‌های اصلی تحقیق نشان داده‌اند که بین نسبت نقده و نسبت جاری با بازده دارایی‌ها رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد، در حالی که نسبت سریع رابطه منفی و غیرمعناداری با مفادآوری دارد. همچنین تفاوت معناداری میان بازده دارایی بانک‌های دولتی و خصوصی مشاهده شد که بیانگر برتری نسبی بانک‌های دولتی از منظر سودآوری بوده است، از طرفی تأثیر غیرمعنادار اندازه بانک بالای میزان سودآوری بانک‌ها مشاهده شده است.

این نتایج با یافته‌های تحقیق (خان و مختار، ۲۰۱۶ و مجیب الرحمان و جنت ۲۰۲۳)^۱ همخوانی داشته که در آن‌ها نیز بین مؤلفه یا شاخص‌های نقدینگی (بویژه نسبت جاری و نقده) و سودآوری رابطه مثبت و معنادار تأیید شده است. همچنین در تحقیق انجام شده توسط والنژوانا و شرما (۲۰۲۴) مشخص گردید که در بانک‌های خصوصی، نقدینگی تأثیر بیشتری بر ارزش بازار دارد تا بانک‌های دولتی یعنی بانک‌های خصوصی و دولتی دارای تفاوت در میانگین دارایی‌ها هستند؛ یافته‌ای که به نوعی در تحقیق حاضر نیز با اختلاف در میانگین بازدهی دارایی‌ها میان دو نوع بانک انعکاس یافته است. در مقابل، نتایج منفی و غیرمعنادار نسبت سریع با بازدهی دارایی با برخی مطالعات از جمله النیرم و همکاران،^۲ در تضاد است که

تأثیر مثبت نسبت سریع را گزارش داده‌اند. یکی از دلایل احتمالی این تفاوت می‌تواند به ساختار ویژه دارایی‌های بانک‌های افغانستان مربوط باشد. در افغانستان، به دلیل وضعیت ناپایدار اقتصادی و نبود تنوع در ابزارهای مالی، بانک‌ها ممکن است نقدینگی را در اشکال سنتی تری نگهداری کنند که بازدهی کمتری دارند. همچنین، برخی بانک‌ها به دلیل عدم مدیریت کارآمد دارایی‌ها، دارای سطح بالایی از دارایی‌های غیرمولد با قابلیت نقدشوندگی پایین هستند که باعث می‌شود نسبت سریع تأثیر منفی بر سودآوری بگذارد. تفاوت معنادار در عملکرد بانک‌های دولتی و خصوصی از منظر بازدهی دارایی، یافته‌ای مهم و قابل تفسیر در بستر افغانستان است. بانک‌های دولتی با وجود بوروکراسی بیشتر و ساختارهای مدیریتی پیچیده، معمولاً از حمایت دولت برخوردار بوده و دارای دارایی‌های بزرگ و مشتریان ثابت هستند. این ویژگی‌ها باعث می‌شود که در مواقع بحران، آسیب‌پذیری کمتری داشته باشند و سودآوری بیشتری را تجربه کنند. در حالی که بانک‌های خصوصی که معمولاً با هدف سودمحوری تأسیس می‌شوند، در مواجهه با نوسانات بازار، بیشتر دچار عدم ثبات در عملکرد مالی می‌شوند. از سوی دیگر، یافته‌های مربوط به بی‌تأثیری اندازه بانک بر سودآوری، با مطالعاتی مانند شهناز (۲۰۱۹) و موزاروا (۲۰۱۳) همخوانی و مشابهت دارد. این نتایج نشان می‌دهد که در نظام بانکی افغانستان، صرف بزرگ بودن یا کوچک بودن بانک عامل تعیین‌کننده‌ای در سطح سودآوری نیست، بلکه مواردی چون سیاست‌های داخلی، ترکیب دارایی‌ها و نحوه مدیریت نقدینگی می‌توانند نقش اصلی در بلندبردن سطح سودآوری را ایفا می‌کنند.

تحلیل‌های آماری از جمله آزمون ANOVA و آزمون T نیز تفاوت معناداری در میانگین سودآوری بانک‌های دولتی و خصوصی را تأیید کردند. این یافته نه تنها ارزش علمی دارد، بلکه از نظر کاربردی برای مدیران بانکی و سیاست‌گذاران اقتصادی کشور نیز حائز اهمیت است؛ چرا که بر لزوم بازنگری در سیاست‌های مدیریت نقدینگی بانک‌های خصوصی و نیز بررسی نقاط قوت بانک‌های دولتی تأکید دارد. به طور کلی، مناقشه نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که نقدینگی یکی از عوامل کلیدی در تعیین سطح سودآوری بانک‌ها است، اما این رابطه در شرایط مختلف و میان بانک‌هایی با ساختار متفاوت، می‌تواند چهره‌های متفاوت و گوناگونی به خود بگیرد. از همین رو، اتخاذ سیاست و استراتژی‌های مدیریت نقدینگی متناسب با ساختار دارایی، ترکیب بدهی‌ها و هدف‌گذاری مالی هر بانک امری حیاتی تلقی می‌شود. در نهایت، باید اشاره کرد که نتایج این تحقیق در عین حالی که در بسیاری از موارد با یافته‌های بین‌المللی سازگار است، ولی به دلیل شرایط خاص بازار بانکی افغانستان و کمبود تنوع ابزارهای مالی، از برخی جهات دارای ویژگی‌های منحصر به فرد خود نیز می‌باشد. این موضوع نشان می‌دهد که در تحلیل رابطه بین نقدینگی و مفادآوری، نمی‌توان به نسخه‌های یکسان برای همه کشورها و بانک‌ها اکتفا کرد، بلکه شناخت دقیق از ساختارهای داخلی، الزامات قانونی، ویژگی‌های مشتریان و خطرات موجود در هر کشور، لازمه تحلیل درست و طراحی سیاست‌های کارآمد در مدیریت نقدینگی و سودآوری است.

نتیجه‌گیری

براساس یافته‌های عددی تحقیق که با استفاده از داده‌های تابلویی یا پنل ۹ بانک (۳ بانک دولتی و ۶ بانک خصوصی) برای دوره زمانی ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ صورت گرفته است نتایج کلیدی در مطابقت با اهداف

اساسی تحقیق با استفاده از مدل ریگرسیون حداقل مربعات معمولی ساده (Pooled OLS) با خطاهای خوشه بندی شده به اساس کود هر بانک، تحلیل ANOVA و نتایج آزمون T دو نمونه‌ای نشان می‌دهد که، میان نسبت جاری (current ratio) و بازدهی دارایی‌ها (ROA) رابطه مثبت و معناداری موجود بوده، همین‌طور این رابطه با نسبت نقده (cash ratio) نیز مثبت و معنادار (در سطح اطمینان ۹۰٪) می‌باشد و اما میان نسبت سریع (quick ratio) و بازدهی دارایی‌ها رابطه منفی و غیر معنادار مشاهده شده است. از طرفی تأثیر اندازه بانک بر بازدهی دارایی‌ها از لحاظ آماری معنادار نبوده است.

برای مقایسه اوسط بازدهی بانک‌های سکتور دولتی و خصوصی نتایج حاصله از تحلیل ANOVA نشان می‌دهد که تفاوت معنادار بین میانگین بازدهی دارایی دو گروه از بانک‌های ذکر شده موجود بوده و بانک‌های دولتی از میانگین بهتر بازدهی برخوردارند ($F = 3.47$ ، سطح معناداری ۰.۰۶۹۵ یعنی سطح اطمینان ۹۰٪) همچنان به تأیید نتایج مذکور نتیجه آزمایش T دو نمونه‌ای گواه آن است که میانگین بازدهی بانک‌های دولتی برابر با ۱.۸۳ و میانگین بازدهی دارایی بانک‌های خصوصی برابر با ۰.۸۱ بوده که تفاوت میانگین‌ها برابر با ۱.۰۲ واحد است و سطح معناداری آزمون مساوی به $P > 0.05$ (۰.۰۳۴۷) value یا در سطح معناداری ۹۵٪ بوده که بیانگر معناداری تفاوت به نفع بانک‌های دولتی است، در کل نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که نسبت نقده و نسبت جاری از مهم‌ترین عوامل نقدینگی مؤثر بر سودآوری بانک‌ها در افغانستان هستند. همچنین بانک‌های دولتی به مقایسه بانک‌های خصوصی از اوسط بازدهی دارایی (ROA) بهتری برخوردارند و اندازه بانک تأثیر چشمگیری بر سودآوری نداشته است.

سفارش‌ها

- در مطابقت با یافته‌های این تحقیق جهت انجام عملیات مؤثر بانکی می‌توان موارد ذیل ارقام کرد:
- بانک‌ها باید با حفظ سطح مناسبی از نقدینگی (بویژه در قالب نقدینگی نقد و جاری)، پایداری و انعطاف‌پذیری مالی خود را تقویت کنند.
 - بخش‌های مدیریتی بانک‌ها می‌توانند با در نظر داشت سطح مناسب نقدینگی بویژه در قابل نقدینگی (نسبت‌های نقده و جاری) بهبود عملکرد آینده بانک را تضمین کنند.
 - بانک‌های خصوصی باید بازنگری در سیاست‌های نقدینگی خود انجام دهند تا بتوانند به سطح سودآوری بانک‌های دولتی نزدیک شوند.
 - نهادهای نظارتی مانند بانک مرکزی افغانستان باید دستورالعمل‌هایی را برای نظارت بر نسبت‌های نقدینگی تنظیم کنند تا از عملکرد سالم بانک‌ها اطمینان حاصل شود
 - تحقیقات آینده می‌توانند از متغیرهای بیشتری چون نسبت وام به سپرده یا نسبت دارایی‌های بدون بازدهی استفاده کنند تا تصویر جامع‌تری از عوامل اثرگذار بر مفادآوری ارائه دهند.

محدودیت‌های تحقیق

از جمله موانع و محدودیت‌های اساسی در این تحقیق مواردی چون: عدم امکان استفاده از داده سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۴م. به دلیل به وجود آمدن تحولاتی به وجود آمده در چگونگی عملکرد سیستم

بانکی کشور، استفاده از معلومات یا بیلانس‌های پنج‌ساله بانک به‌علت عدم دسترسی به صورت حساب‌های مالی معیاری نشر شده در بعضی از بانک‌ها در سال‌های اخیر بوده و همچنان در دسترس نبودن معلومات فرعی یا تشریح شده ارقام نشر شده در صورت حساب‌های بیلانس شیت، صورت حساب جریان نقده و صورت حساب مفاد و ضرر و همچنان تفاوت میان پالیسی‌های داخلی بانک‌های بخش خصوصی و دولتی می‌تواند بر نتایج تحقیق اثر مستقیم داشته باشد.

References

1. Al Nimer, M., Warrad, L., & Al Omar, M. (2015). The impact of liquidity on Jordanian banks profitability through return on assets. *European Journal of Business and Management*, 7(7), 229-232 .
2. <https://www.iiste.org/Journals/index.php/EJBM/article/view/20532>
3. Ali Khan, R., & Mukhtar, S. (2016). Impact of liquidity on profitability of commercial banks in Pakistan: An analysis on banking sector in Pakistan. *Global Journals Inc. (USA)*, 16(1), 52-59.
4. Da Afghanistan Bank. (2024, December 10). Da Afghanistan Bank. Retrieved from <https://dab.gov.af>
5. Koch, T. W., & MacDonald, S. S. (2014). *Bank management* (8th ed.). Boston, MA: Cengage Learning.
6. Marozva, G. (2013). Asset liquidity and bank profitability in South Africa. *Corporate Ownership & Control*, 11(1), 745-753. <https://doi.org/10.22495/cocv11i1c8art5>
7. Needles, B. E., Powers, M., & Crosson, S. V. (2011). *Principles of accounting* (11th ed.). Boston, MA: Cengage Learning.
8. Ngoc Bui, T., & Trang Thi Doan, T. (2021). how does liquidity influence bank profitability? A panel approach. *Accounting*, 7(1), 1-10.
9. doi: 10.5267/j.ac.2020.10.014
10. Obilor, S. I. (2013). The impact of liquidity management on the profitability of banks in Nigeria. *Journal of Finance and Bank Management*, 1(1), 37-48.
11. Open University of Hong Kong. (2012). *Principles of finance*. Hong Kong: Open Textbooks for Hong Kong.
12. Panigrahi, A. (2018). Liquidity-profitability trade-off: A game of survival and growth. *NMIMS Management Review*, 36(1), 77-79. <https://ssrn.com/abstract=3202085>
13. Patamuan, E., Karpriana, A., & Yunita, K. (2024). The effect of working capital, sales, and cash ratio on profitability. *Jurnal Ilmiah Manajemen Kesatuan*, 12(2), 1662-1672.
14. DOI: 10.37641/jimkes.v11i2.1750
- 15.
16. Saleem, Q., & Ur Rehman, R. (2011). Impact of liquidity ratios on profitability: Case of oil and gas companies of Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 1(7), 95-98.
17. Shahchera, M. (2012). The impact of liquidity asset on Iranian bank profitability. In *Proceedings of the International Conference on Management, Behavioral Sciences and Economics Issues Issues (ICMBSE'2012)* Penang, Malaysia.
18. Shahnaz, P. (2019). Effect of liquidity and bank size on the profitability of commercial banks in Bangladesh. *Asian Business Review*, 9(2), 7-10.
19. <https://doi.org/10.18034/abr.v9i1.219>

20. Ur Rahman, M., & Jannat, Z. (2023). The effect of liquidity on the banks' profitability: Empirical evidence. *Liberal Arts & Social Sciences International Journal*, <https://doi.org/10.47264/idea.lassij/7.1.10>.
21. Vanlalzawna, C., & Sharma, L. (2025). Impact of liquidity, solvency, and efficiency on profitability: Evidence from major Indian commercial banks. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 29(2), 1–13.
22. <https://www.abacademies.org/articles>